

KORA ÁRPÁD-KORI TEMETŐRÉSZLET ALSÓNEMESAPÁTI HATÁRÁBAN

TÓTH GÁBOR* – STRAUB PÉTER**

Absztrakt: A 76. sz. főút 11,5 tonnás burkolatmegerősítésének földmunkái során, 2011 tavaszán a MNM–NÖK munkatársai az Alsónemesapáti-Kastélyhely régészeti lelőhely (KÖH 39051) objektumait észlelték. Az ásatásra már a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága vált jogosulttá, a feltárást Straub Péter vezetésével 2012 májusában végezték el. A korábbi terepbejárás adatokból a területről ismert késő középkori település viszonylag szegényes leletanyagú objektumai a feltárási terület nyugati oldalán csoportosultak. Az ásatási terület keleti felén került elő egy kora Árpád-kori soros köznépi temetőrészlet is, melynek sírjait a későbbi telepobjektumok részben megbolygatták. Összesen 30 sír került feltárássra, egy váz pedig egy gödör alján feküdt, amelynek a temetőhöz tartozása kérdéses. Kilenc sírből került elő obulusként vagy a kézben ezüst pénzérme. Az érmék közt I. István, Orseolo Péter, I. András, I. Béla és Salamon dénárokat találni. Az ékszerek bronzgyűrűk, bronz és ezüst S-végű hajkarikák, valamint gyöngyök voltak. Az antropológiai vizsgálat alapján kilenc esetben férfi, hét esetben nő nyugodott a sírban. A felnőttek közül további két esetben nem sikerült eldönteni a nemi hovatartozást. Az életkori kormegoszlás alapján szembeötlő a fiatal korban eltemetettek magas aránya. Az adultus és a maturus korban elhaltak aránya kiegyenlített. Férfiakra jellemzőek az agykoponya abszolút értékben széles és igen széles kategóriájú méretei, valamint a mesokran értékű koponyajelző. Nők esetében a közepszéles és széles méretek, valamint a brachykran koponyaalkat jellemző.

Kulcsszavak: *Árpád-kor, antropológia*

BEVEZETÉS

A 76. sz. főút 11,5 tonnás burkolatmegerősítésének földmunkái során, a 2011. év tavaszán a MNM–NÖK munkatársai a 44+570 – 44+630 kmsz. között, az út jobb oldala mellett, a földmunkák szakfelügyelete során az Alsónemesapáti-Kastélyhely régészeti lelőhely (KÖH 39051) objektumait észlelték. A kivitelezőnek a további

földmunkát megtiltották, az előkerült jelenségek feltárást körbeszalagolták és visszatemették.

A jogszabályi változás következtében az 5/2010 (VIII. 18) NEFMI rendelet értelmében 2012-ben az ásatásra már a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága vált jogosulttá, a feltárást Straub Péter vezetésével 2012 májusában végezték el.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A korábbi terepbejárás adatokból a területről ismert késő középkori település viszonylag szegényes leletanyagú objektumai a feltárási terület nyugati oldalán csoportosultak. Az ásatási terület

keleti felén azonban előkerült egy kora Árpád-kori soros köznépi temetőrészlet is, melynek sírjait a későbbi telepobjektumok részben megbolygatták. Összesen 30 sír került feltárássra, egy váz pe-

* Nyugat-magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ, TTMK, Biológia Intézet, H-9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4. gabor.toth@nyme.hu

** Göcseji Múzeum, H-8900 Zalaegerszeg, Batthyány u. 2. straub@zmmi.hu

dig egy gödör alján feküdt, amelynek a temetőhöz tartozása kérdéses.

Az embertani vizsgálat Éry Kinga¹ és Rainer Knüßmann² ajánlásait követve 30 sír anyagán történt meg.

RÉGÉSZETI ÖSSZEFOGLALÓ

A temetőnek a nyugati széle esett a kisajátítási területbe, a sírsorok elhelyezkedése alapján a temetkezések a nyomvonalon kívül is folytatódnak, sőt néhány a 76-os út alapozása alá is benyúlhat. A sírok ÉNy–DK-i, illetve Ny–K-i tájolásúak voltak, a sűrűn egymás közelében fekvő vázak egyik vagy olykor mindkét alkarja a medencén nyugodott. Sírfoltok egy-két esettől eltekintve nem voltak megfigyelhető-

ek, két sírban deszkaoporsó elszenesedett maradványait sikerült megfigyelni.

A feltárás, majd a csontok mosása során kilenc sírból került elő obulusként vagy a kézben ezüst pénzérme. Az érmék között I. István, Orseolo Péter, I. András, I. Béla és Salamon dénárokat találni (1. kép 1). Az ékszerek bronzgyűrűk, bronz és ezüst S-végű hajkarikák, valamint gyöngyök voltak (2. kép).

EMBERTANI ÖSSZEFOGLALÓ

Az antropológiai vizsgálat 30 sír(részlet) csontanyagán történt meg. A csontanyag megtartása változatos, általánosan rossz megtartásúnak mondható. Az embertani alapadatokat az 1. táblázat tartalmazza. A nemi eloszlás alapján kilenc esetben férfi, hét esetben nő nyugodott a sírban. A felnőttek közül további két esetben nem sikerült egyértelműen eldönteni a nemi hovatartozást, mivel a 23 informatív jellegből csupán néhányat sikerült a vizsgálatba bevonni. Az életkori kor megoszlás alapján szembeötlő a fiatal korban eltemetettek magas aránya; a 30 elhalt közül az *infans* I. korcsoportba hét, az *infans* II. korcsoportba pedig négy gyermek tartozott. *Juvenis* korban ketten haltak meg. Az *adultus* és a *maturus* korban elhaltak aránya kiegyenlített: nyolc, illetve kilenc személyt jelent. A legmagasabb életkor 50–59 évre tehető (nő). Mivel kis sírszámú temetőrészletről van szó, a paleodemográfiai számítások elvégzésére nem került sor.

A koponyák metrikus paramétereinek egy részét (a rossz megtartású felnőtt koponyákon) csupán három férfi és három nő esetében lehetett felvenni. A férfiakra jellemzőek az agykoponya abszolút értékben széles és igen széles kategóriájú méretei, valamint a *mesokran* értékű koponyajelző. Nők esetében a középszéles és széles méretek, valamint a *brachykran* koponyaalkat jellemző.

A hosszú csöves csontok méretei alapján nyolc felnőtt korú személy esetében lehetett testmagasságot számítani. A férfiak a közép- és magas, míg a nők a Martin-szerinti magas osztálykategóriába tartoznak.

Paleopatológiai szempontból felnőtt korban jellemzőek a fokozott fizikai igénybevétel okozta degeneratív elváltozások a gerinc csigolyáin, az al- és felkarcsontokon és függesztőöveiken, az alsó végtag csontjai közül a *patellán*, *calcaneuson*, valamint a bokaízület csontjain.

A vizsgálható fogakon gyakran megfigyelhető *caries*, *radix*, *abscessus*, illetve életbeni fogvesztés (1. kép 2).

Két nő esetében (SE 21, SE 33) vashiányos vérszegénységre utal az I-es stádiumú *cribra orbitalia* (1. kép 3).

Az SE 64 sírszámú idős nő esetében csípőízületi *dystrophia* azonosítható kapcsolódó mészfelrakódásokkal és kimaródásokkal a csigolyákon. A bal oldali combnyak megrövidült, megvastagodott. A combcsont feje deformálódott (1. kép 4). A vápán minimális mészfelrakódás.

Az SE 61 sírszámú, 14–17 éves fiatal csontváz esetében a *lumbalis* 2-es csigolyán a csigolyatest bal oldalán ferde vágásnyom utal a szemből érkező, jobbkezes elkövetőhöz kapcsolható, halált okozó ferde szúrásra. A *lumbalis* 1-es és a *thoracalis* 12-es csigolya is sérülhetett; mindkettő törött, hiányos.

¹ ÉRY 1992, 1–42.

² KNUSSMANN 1988, 160–232, 421–496.

Sorszám	SE (Sírszám)	Nem	Életkor
1.	19.	férfi	41–47 év
2.	20.	nő	43–49 év
3.	21.	nő	50–59 év
4.	22.	indiff., nő?	35–41 év
5.	23.	indiff.	9–12 év
6.	27.	indiff.	6–8 év
7.	28.	indiff.	9–11 év
8.	30.	indiff.	5–6 év
9.	32.	indiff.	10–14 év
10.	33.	nő	38–44 év
11.	34.	indiff.	2–3 év
12.	35.	indiff.	10–13 év
13.	37.	férfi	25–35 év
14.	38.	indiff.	49–55 év
15.	40.	indiff.	4–5 év
16.	44.	nő?	23–30 év
17.	45.	férfi?	40–50 év
18.	46.	férfi?	30–40 év
19.	49.	férfi?	35–45 év
20.	52.	indiff.	25–35 év
21.	57.	férfi	37–46 év
22.	58.	indiff.	4–5 év
23.	59.	indiff.	6–8 év
24.	60.	indiff.	5–7 év
25.	61.	indiff.	14–17 év
26.	62.	férfi	22–24 év
27.	63.	férfi?	30–45 év
28.	64.	nő	51–59 év
29.	65.	nő	43–49 év
30.	66.	férfi?	15–17 év

1. táblázat. Nemi és életkori alapadatok

Table 1. Individual sex and age data

ÖSSZEFOGLALÁS

A feltárt Árpád-kori temetőrészlet a régészeti és az embertani adatok alapján egy település temetőjéhez tartozhatott. Mindkét nembeli felnőttet és gyermekeket temettek ide. A temetőrészlet nem reprezentálja az egykori népséget, így a széles koponyaméreték és a rövidfejűség nem tekinthető

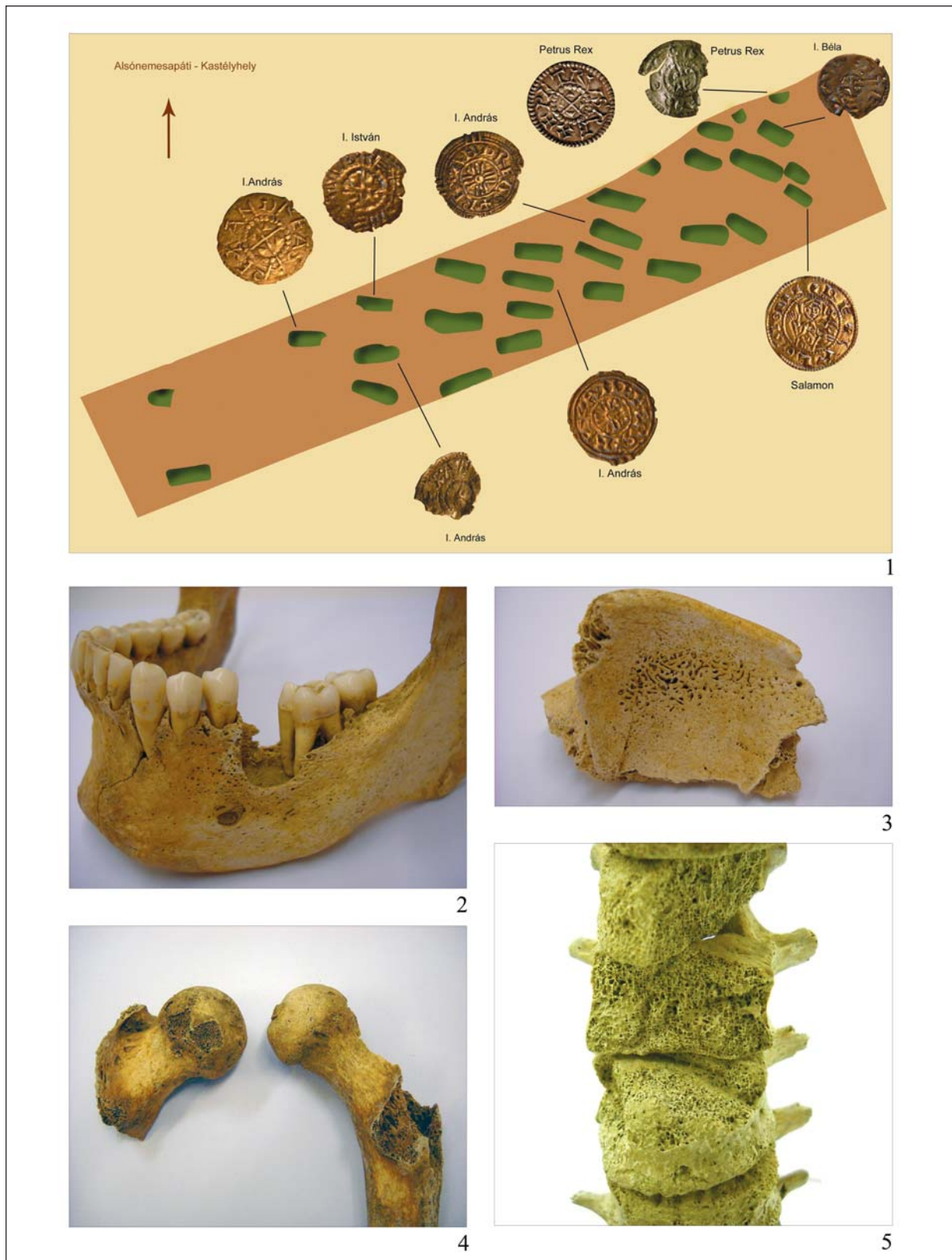
általánosan jellemzőnek. A fizikai terhelés okozta elváltozások és a fogbetegségek általánosnak tekinthetők. Jellemző nők esetében a vashiányos vérszegénység mint táplálkozási hiánybetegség. Érdekeség egy halált okozó hasi sérülés csigolyán azonosítható képe.

IRODALOM

- ÉRY 1992: Éry K.: *Útmutató csontvázleletek vizsgálatához*. Budapest 1992.
- KNUSSMANN 1988: Knußmann, R.: *Anthropologie I*. Stuttgart–New York 1988.

BURIAL SITE FROM THE EARLY ARPADIAN AGE AT ALSÓNEMESAPÁTI

The paper presents the data revealed from the archaeological and anthropological examination of the remains of 30 persons excavated in Zala County. The orientation of the graves is northwest–southeast or west–east. One or sometimes both of the lower arms were found lying on the bony pelvis. In nine graves, silver coins were found as obols or in the hands. Jewellery contained bronze rings, bronze and silver hair clips with S-shaped end, and pearls. Based on the anthropological investigation, males in nine cases and females in seven cases were buried in the graves (two were indifferent). The high percentage of those buried at an early age is conspicuous. The percentage of those deceased in adult or mature age is similar. Men are characterized by a mesocranic skull index, while women's skulls are mostly brachyranic. According to Martin's classification, males' stature was found to be medium high to high, while females rank in the high stature category. Several anomalies were found on the bones too.

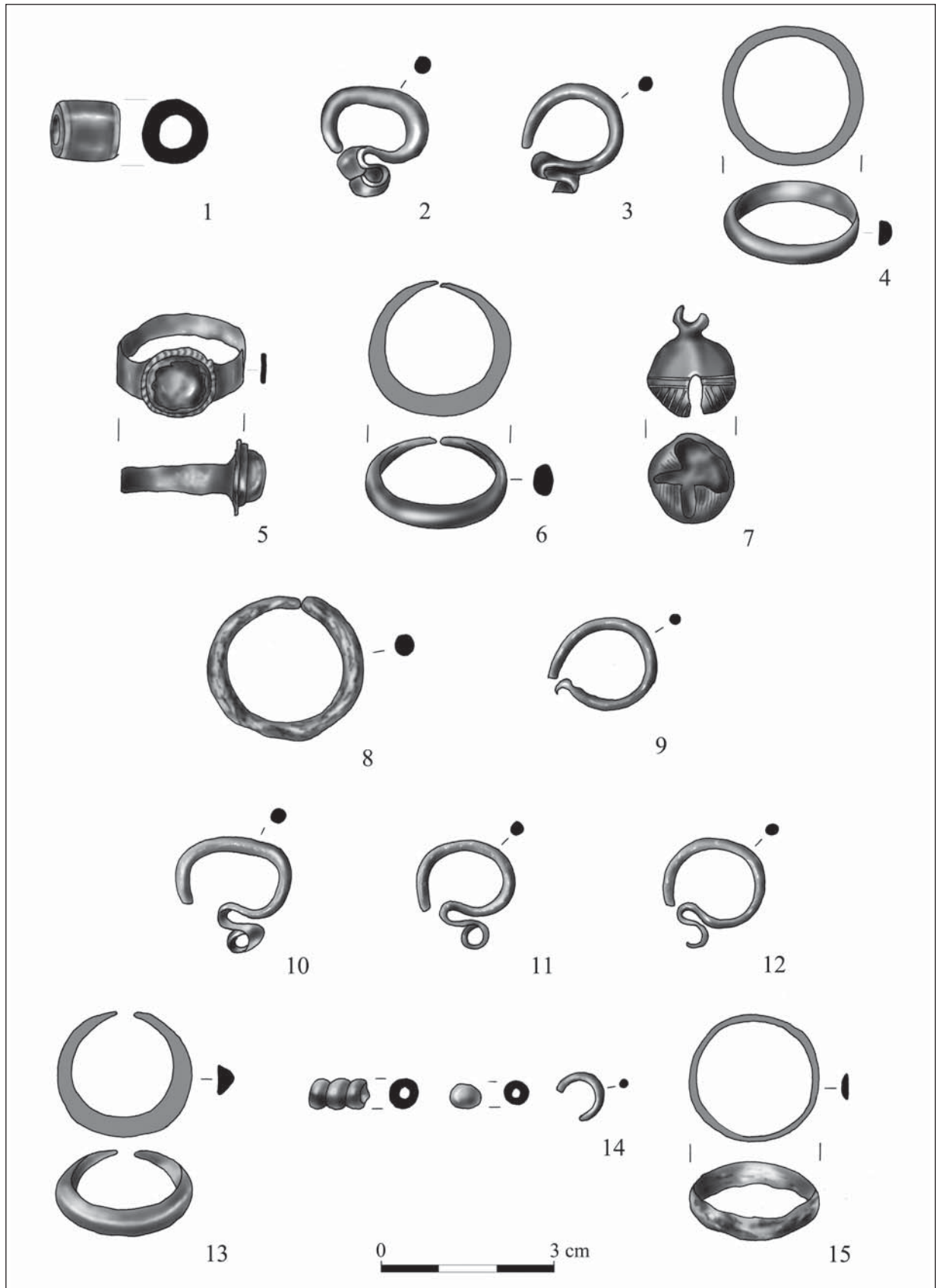

1. kép. 1: A temető térképe az érmékkal; 2: Az állkapocs abscessusa (SE 62); 3: Cribra orbitalia (SE 33);

4: Combsont elváltozása (SE 64); 5: Csigolya sérülése (SE 61)

Fig. 1. 1: Map of the cemetery and the coins; 2: Abscess in the mandible (SE 62); 3: Cribra orbitalia (SE 33);

4: Femoral abnormalities (SE 64); 5: Vertebral injury (SE 61)

2. kép. Jellemző mellékletek
 Fig. 2. Typical annexes